

Inštitucionalizácia a emancipácia

zostavené editormi

Snaha o spravodlivosť | Cesta k medzinárodnému zastúpeniu | Prebúdžajúce sa „Rómske hnutie“ - Prvý svetový kongres Rómov (1971) | Druhý svetový kongres Rómov (1978) | Priznanie genocídy a inštitucionalizácia rómskej politiky | Posun na východ / Politická účasť na národnej a komunálnej úrovni | Spolupráca a výzvy s ňou spojené | Vyhliadky do budúcnosti

► Počas väčšej časti 20. storočia zostali rómske emancipačné aktivity iba izolovanými experimentmi. V päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch sa vytvoril väčší počet organizácií, ktoré pripravili pôdu pre „rómske hnutie“ sedemdesiatych rokov. V tomto desaťročí bol zaznamenaný nárast počtu miestnych aj medzinárodných rómskych organizácií, ktoré si stanovili rôzne ciele. Značné úsilie bolo vynaložené i na politické zastupovanie Rómov na medzinárodnej úrovni. Od roku 1989 sa Rómovia dostávajú vo zvyšujúcom sa počte do komunálnej a národnej politiky východoeurópskych krajín.

GELEM, GELEM

*Gelem, gelem, lungone dromensa
Maladilem baxtale Romensa
A Romale katar tumen aven,
E carensa baxtale dromensa?*

*A Romale, a Čhavale
Vi man sas ek bari familija,
Murdadas la e kali legija
Aven mansa sa lumnijake Roma,*

*Kaj putajile e romane droma
Ake vrijama, ušti Rom akana,
Men khutasa mišto kaj kerasa!
A Romale, a Čhavale*

ŠIEL SOM, ŠIEL SOM

*Šiel som po dlhých cestách,
a stretol som šťastných Rómov
Och, Rómovia, odkiaľ cestujete,
aj so svojimi stanmi po týchto
šťastných cestách?*

*Ó Rómovia, ó priatelia Rómovia
raz som mal skvelú rodinu
zabila ich Čierna légia
Teraz prídte, Rómovia z celého sveta,
pretože rómske cesty sú už znova*

*voľné
Teraz je ten čas, teraz povstaňte,
Rómovia,
Ak budeme konať, dosiahneme vysoko!
Ó Rómovia, bratia Rómovia*

III. 1 Pieseň „Gelem, Gelem“ bola na Svetovom kongrese Rómov v Londýne v roku 1971 navrhnutá za oficiálnu rómsku hymnu. Dnes je to pravdepodobne najnahrávanejšia rómska pieseň. (Text v rómčine je uvedený tak, ako ho na tradičnú melódiu napísal Jarko Jovanović počas Kongresu v roku 1971.)

ÚVOD

Prvé pokusy o emancipáciu Rómov sa uskutočnili vo východoeurópskych krajinách.

Prvým človekom, ktorý sa koncom 19. storočia pokúsil vo svojej „Infratirea Neorustica“ (Asociácii bratstva nových farmárov) organizovať rumunských Rómov, bol Lazar Naftanaila. V Bulharsku sa v rokoch 1905 a 1906 organizovali stretnutia, na ktorých rómski lídri zostavovali petície pre národný parlament a požadovali v nich hlasova-

cie právo, ktoré im bolo odobrané.

V tridsiatych rokoch 20. storočia boli v Poľsku a Rumunsku zaznamenané prvé pokusy o zjednotenie zástupcov organizácií, ktoré mali viesť k vytvoreniu národných organizácií. Takéto pokusy takmer vždy stroškotali na vnútornej rivalite.

V Sovietskom zväze sa v roku 1925 za značnej asistencie štátu vytvorila dobrovoľná organizácia „Všeruský zväz Cigánov“, vedená Andrejom Taranovom, členom Všeľvázovej komunistckej strany

(boľševici), a Ivanom Rom Lebedevom. Rozpustenie Zväzu v roku 1928 však nemalo negatívny dopad na množstvo kultúrnych, sociálnych a vzdelávacích aktivít, ktoré sa už do toho času stihli vyprofilovať a ktorých činnosť pokračovala až do všeobecnej zmeny politickej klímy koncom tridsiatych rokov 20. storočia.

V západnej Európe k takýmto organizačným pokusom počas obdobia pred druhou svetovou vojnou nedochádzalo.

EMANCIPAČNÉ SNAHY RÓMOV V KOMUNISTICKÝCH KRAJINÁCH

Aj keď Rómovia z východnej Európy, predovšetkým z Juhoslávie, hrali významnú úlohu v emancipačných snahách na medzinárodnej úrovni, tieto snahy sa zväčša zrodili v západnej Európe. Stalo sa tak predovšetkým preto, že zakladanie a rozvoj rómskych organizácií v komunistických krajinách nebolo možné bez povolenia a aktívnej podpory štátu a straníckych štruktúr.

„Spojená všeobecná kultúrna organizácia cigánskych menšín 'Ekhipe'“ („Ekhipe“: znamená v rómčine „jednota“) v Bulharsku pod vedením Shakira Pashova, známeho rómskeho aktivistu a dlhoročného funkcionára Bulharskej komunistickej strany, bola založená 6. marca 1945. „Ekhipe“ vytvorila mnohé miestne pobočky a „Romano Esi“ („Hlas Rómov“) noviny, ktoré boli vydávané (neskôr boli premenované na „Nevo Drom“ – Nová cesta

– spolu s „Rómskym ústredným cigánskym hudobným divadlom“). Ku koncu štyridsiatych rokov 20. storočia sa radikálne zmenila politika a Shakir Pashov bol vylúčený z Bulharskej komunistickej strany a poslaný do koncentračného tábora v Belene. Rómska tlač a divadlo zanikli a miestne pobočky rómskych organizácií sa stali súčasťou „Vlasteneckého frontu“ (masová verejná organizácia, ktorej dominovala Bulharská komunistická strana). V roku 1957 sa objavil pokus znovu oživiť organizované hnutie Rómov, avšak zakrátko sa od neho upustilo a Rómovia sa dostali pod úplnú nadvládu Vlasteneckého frontu, ktorý tiež začal vydávať noviny „Nový život Cigánov“ (vychádzali až do roku 1988). [II. 3]

V Maďarsku, bola v roku 1957 založená „Magyar Cigan-yok Mívelödesi Szovetseg“ (Maďarská kultúrna asociácia Cigánov), ktorú viedla Maria Laszloová. Mária Laszloová sa snažila rozšíriť svoje aktivity a dosiahnuť, aby sa jej organizácia stala organizáciou národnej menšiny, avšak po dvoch rokoch jej aktivity

SNAHA O SPRAVODLIVOSŤ

Po roku 1945, keď väčšina vlád odmietala zodpovednosť za zločiny spáchané počas Druhej svetovej vojny a nepociťovali potrebu vysporiadať sa s ich následkami, Rómovia nemali dostatočne silnú loby. Na ochranu marginalizovanej menšiny sa zase raz postavili iba niektoré nerómske organizácie. Ich úsilie o spravodlivosť a rovnosť však neprinieslo zásadné úspechy. Popieranie základných práv, ako to bolo napríklad v Nemecku, kde Rómovia (predovšetkým Sintiovia) neboli v procese reparácií bráni do úvahy a pokračujúca diskriminácia sa stali inšpiráciou na založenie nových organizácií.

V päťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia bolo v Nemecku

založených viacero organizácií Sintiov, ktorých hlavným cieľom bolo pomôcť tým Rómom, ktorí prežili nacistické prenasledovanie, zabezpečiť ich právo na odškodnenie a poskytnúť im právnu pomoc v procesoch s ich bývalými trýzniteľmi. Neskôr svoje aktivity rozšírili aj o boj za občianske práva a rovnosť v spoločnosti.

Zásadnou udalosťou v histórii rómskeho emancipačného procesu bolo založenie „Verband rassisch verfolgter nicht-Juden“ (Asociácie rasovo prenasledovaných ne-židov) Oskarom a Vinzenzom Roseovcami v roku 1956. Z tejto organizácie sa v roku 1972 vytvorila „Verband Deutscher Sintii“ (Asociácia nemeckých Sintiov), ktorej miestne a regionálne organizácie sa v roku 1982 spojili a vytvorili „Zentralrat

Deutscher Sinti und Roma“ (Ústrednú radu nemeckých Sintiov a Rómov). Aj keď organizácii bolo vyčítané, že nezastupuje všetkých Sintiov a Rómov v krajine, podarilo sa jej vyriešiť problém odškodnenia aj oficiálneho uznania Rómov v Nemecku a stala sa tak jednou z najvplyvnejších orgánov zastupujúcich Rómov v Európe.

Už v roku 1968 nevyriešené problémy národnosti ako aj nejasné postavenie imigrovaných Rómov viedli k vytvoreniu Komisie pre medzinárodné práva Cigánov v Hamburgu. Avšak v roku 1969 sa kvôli vnútorným nezhodám rómskych delegátov a názorovým rozporom ohľadne nadregionálnej komisie nepodarilo vytvoriť jednotné zastúpenie.

CESTA K MEDZINÁRODNÉMU ZASTÚPENIU

Tak ako v prípade Nemecka aj vo Francúzsku sa objavili pokusy zjednotiť všetky skupiny Rómov, ktoré v krajine žili. Francúzsko navyše slúžilo ako zázemie pre snahy povýšiť počiatočný proces vnútornej organizovanosti rómskej populácie na vyšší, medzinárodný, stupeň.

V roku 1960 Ionel Rotaru založil v Paríži „Communauté Mondiale Gitane“ (Svetovú komunitu Cigánov, CMG). Z

CMG, ktorá bola v roku 1965 francúzskou vládou rozpustená, sa vyvinul „Comité International Tzigane“ (CIT). Predsedal mu Vanko Rouda. Výbor začal stierať existujúce hranice medzi Rómami, ktoré vyplynuli z národných, náboženských a skupinových rozdielov. CIT úzko spolupracoval s Rómskou evanjelickou cirkvou, ktorú v roku 1952 založil Clement Le Cossec, a nadviazal kontakty aj s organizáciami, ako bola napríklad „Cigánska rada“ vo Veľkej Británii (založená v roku 1966) a „Nordická rada Rómov“ vo Švédsku (založená v roku

1973).

Deklarovaným cieľom CIT-u bolo zastaviť násilnú asimiláciu a zlepšiť právne a sociálne podmienky Rómov na celom svete. Na tento účel využíval moderné stratégie: prácu s verejnosťou, masmediálne kampane, demonštrácie a lobing, ktorých cieľom bolo zmeniť spôsob zmýšľania spoločnosti a vlád a pomôcť Rómom dosiahnuť vyšší stupeň rovnosti. CIT, ktorý sa v roku 1971 premenoval na „Komiteto Lumniako Romano“ (vo francúzštine „Comité International Rom“, CIR), vydával aj

skončili. „Ciganyszövetseg“ (Cigánska rada), ktorú viedol Me-nyhert Lakatos vznikla v roku 1974, v roku 1985 vznikla „Országos Ciganytanács“ (Národná cigánska rada), ktorej predsedal Jozsef Daroczi. Nová rómska organizácia bola predovšetkým aktívna v kultúrnej sfére.

V Československu existovali rómske organizácie iba krátku dobu. „Zväz Cigánov – Rómov“, ktorý viedol Anton Facuna, vznikol v roku 1968 na Slovensku. Nasledujúci rok vznikla podobná organizácia „Svaz Cikánů – Romů“ aj v Českej socialistickej republike. Tieto dve organizácie sa zjednotili v „Ludovom fronte“, čo bola masová verejná organizácia, ktorej dominovala Komunistická strana. Rómske organizácie vytvorili sieť miestnych pobočiek, ktoré si dali za cieľ zlepšiť zamestnanosť, vylepšiť podmienky bývania a vzdelávania rómskych detí, vyriešiť problémy rómskych žien a pôsobiť na poli podpory rómskej kultúry. Existovali však iba niekoľko rokov a začiatkom sedemdesiatych rokov boli rozpustené.

Situácia v Juhoslávii je špecifickým prípadom. „Rómska asociácia“ vznikla v roku 1969 a po celej krajine sa budovali jej pobočky aj iné rómske asociácie. V sedemdesiatych rokoch existovalo už viac ako 60 rómskych organizácií a ich počet sa neustále zväčšoval. V roku 1986 sa zjednotili v Únii rómskych asociácií v Juhoslávii.

V skutočnosti v ostatných krajinách východnej Európy neexistovalo organizované rómske hnutie. V Poľsku a Rumunsku vzniklo v sedemdesiatych rokoch niekoľko rómskych organizácií, ktorých aktivita však bola obmedzená na kultúrnu oblasť – organizovanie škôl a skupín venujúcich sa rómskej hudbe a tancom, zúčastňovanie sa festivalov atď. Podobné aktivity sa odohrávali aj v širšom meradle prostredníctvom desiatok hudobných a tanečných telies v Sovietskom zväze a sporadicky sa podobné aktivity objavili aj v Albánsku.

Ill. 2 (poskytnuté Elenou Marušiakovou / Veselinom Popovom)

svoj časopis „La Voix Mondiale Tsigane“. V roku 1971 CIR zorganizoval oficiálne

Prvý svetový kongres Rómov. V roku 1972 bolo prostredníctvom CIR-u prepojených

už 23 medzinárodných organizácií z 21 krajín, vrátane Kanady a Austrálie.

PREBÚDZAJÚCE SA „RÓMSKE HNUTIE“ – PRVÝ SVETOVÝ KONGRES RÓMOV (1971)

Počiatok toho, čo bolo neskôr nazvané „Rómskym hnutím“, odštartovalo radikálnu zmenu v správaní sa rómskych spoločností v ich vzťahu k politickým a spoločenským reáliám. Veľmi dlhý čas bol osud Rómov určovaný „zvonka“ väčšinovou populáciou. Vzorec ich správania celé storočia korešpondoval s tým, čo nazývame „exit society“, ktorá je charakteristická vyhýbaním sa konfliktom a útekem pred nepriaznivými podmienkami.

Koncom sedemdesiatych rokov 20. storočia sa vo východnej a západnej Európe vytvorila síce malá, ale naozajstná rómska elita, ktorá po prvýkrát prezentovala problémy Rómov na verejnosti a ukázala cestu, ako prekročiť

pre Rómov vymedzený sociálny aj ekonomický status. [Il. 2]

Bojzarovnoprávnosť a spoločenské uznanie do veľkej miery vyvstal z toho, ako sa zmenil spôsob nazerania Rómov na svoju vlastnú identitu. Prispôsobenie sa väčšinovej spoločnosti a popieranie svojej identity boli nahradené verejne deklarovanou podporou a akceptovaním rómskej kultúry. Integrácia už nemusela nevyhnutne znamenať stratu kultúrnej identity. Rómovia vyžadovali, aby ich spoločnosť prijala a rešpektovala ako Rómov. Popri politických požiadavkách sa vyskytli aj pokusy popísať rómsku históriu a kultúru „zvnútra“ a sprístupniť ju tak nerómom.

Vytvorenie Svetového kongresu Rómov v roku 1971 znamenalo prelom v novom politickom hnutí. Jeho prvá konferencia sa konala v Londýne a zúčastnili sa jej predstavitelia zo 14 štátov. Konferencia bola vyjadrením

potreby „medzinárodnej jednoty“, boja proti spoločenskej marginalizácii a všeobecnej úsilia o lepšiu budúcnosť.

Vychádzajúc z myšlienky takzvaného „rómskeho národa“ bola pieseň „Gelem, Gelem“ vybraná za oficiálnu rómsku hymnu a bola vytvorená aj spoločná zástava. Moto „Opre Roma!“ sa stalo politickým krédom rómskeho hnutia, jeho boja za spravodlivosť a spoločenskú rovnosť. Pomenovania „Rom“ (Róm) a „romano“ (rómsky) boli oficiálne vybrané preto, aby sa skončilo s bývalými predsudkami a pomohlo sa vytvoriť nové sebavedomie. Slobodan Beberski bol zvolený za čestného predsedu, Dr. Ján Cibula z Československa za viceprezidenta a Grattan Puxon, predseda Britskej rady Cigánov, za generálneho tajomníka. Ustanovili sa aj komisie, ktoré sa venovali vojnovým zločinom a sociálnym a vzdelávacím podmienkam [Ils. 1, 4, 5]

DRUHÝ SVETOVÝ KONGRES RÓMOV (1978)

Londýnsky kongres naštartoval a upevnil emancipačné aktivity na celom svete. Tie mali potom za následok vznik iných

politicky aktívnych rómskych organizácií v Európe a mimo nej. Aj preto sa na druhom Svetovom kongrese Rómov, ktorý sa konal v Ženeve v apríli 1978, stretlo nie menej ako 50 rómskych organizácií z celej Európy, Spojených štátov, Indie a Pakistanu. Dôležitým

krokom bolo aj založenie Medzinárodnej rómskej únie (IRU) v roku 1977, ktorá spájala regionálne a národné organizácie. V nasledujúcich rokoch a desaťročiach sa IRU podarilo sústrediť pozornosť jednotlivých vlád na rómske problémy a predstaviť rómske požiadavky na

III. 3

Shakir Pashov (v strede) medzi účastníkmi konferencie organizovanej Všecigánskou organizáciou proti fašizmu a rasizmu a za propagáciu kultúrneho rozvoja cigánskej menšiny v Bulharsku 12. a 13. marca 1949. (Z archívov Studii Romani, Sofia, Bulharsko)

III. 4

Účastníci prvého Svetového kongresu Rómov, ktorý sa uskutočnil v Londýne v roku 1971, ktorí spievajú hymnu „Gelem, gelem“ (s textom Jarka Jovanovića, biely kabát). Jan Cibuľa (úplne vľavo) sa neskôr stal prvým prezidentom Medzinárodného zväzu Rómov a Grattan Puxon (úplne vpravo) zohral kľúčovú úlohu v organizovaní druhého kongresu. Walsall, 1971. Za nimi stoja Ladislav Demeter, Vanko Rouda a Juan de Dios Ramirez.

(Od Acton/Klimová 2001, str. 159)

národných a medzinárodných fórach. V roku 1979 bola IRU prijatá ako súkromná organizácia do ekonomickej a sociálnej rady OSN.

Medzinárodné uznanie rómskeho hnutia získalo nové impulzy

prostredníctvom podpory z Indie. Indickí politici začali intenzívne pracovať na vytvorení kultúrnych kontaktov medzi Rómami a krajinou ich pôvodu. Počas medzinárodného rómskeho festivalu, ktorý sa uskutočnil v Chandigarhe, prijala

indická premiérka Indira Gándhiová rómsku delegáciu, ktorú uistila, že India bude podporovať IRU pri jej pôsobení v OSN.

PRIZNANIE GENOCÍDY A INŠTITUCIONALIZÁCIA RÓMSKEJ POLITIKY

Tretí Svetový kongres Rómov sa konal v Göttingene v roku 1981. Vo svetle stále pretrvávajúceho porušovania občianskych práv požadovalo 300 delegátov z 22 krajín, aby bol Záverečný akt Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe v Helsinkách aplikovaný aj na Rómov. Ďalší dôraz sa v diskusii, ktorá prebiehala pod patronátom „Gesellschaft für bedrohte Völker“ (Spoločnosti na ochranu ohrozených národov), kládol na osud Rómov počas éry národného socializmu v Nemecku. Nemecká vláda bola požiadaná, aby uznala genocídu Rómov a vypracovala vhodné riešenie problému reparácií. Po prijatí zástupcov Ústredného výboru nemeckých Sintiov a Rómov kancelárom Schmidtom (a tiež neskôr po stretnutí s

lídom opozície Kohlom) bolo v roku 1982 pristúpené k aktu oficiálneho priznania genocídy Rómov. Navyše, boli položené aj základy návrhu reparácií a financovania rómskych organizácií. Tento úspech mal pozitívny vplyv na sebedomie celého rómskeho hnutia. Neskôr, v období medzi zasadnutím tretieho a štvrtého Svetového kongresu (ktorý sa konal v roku 1990 vo Varšave), sa vo viacerých krajinách podarilo zlepšiť sociálne postavenie Rómov a zachovať ich národné aj menšinové práva. Na stretnutiach s predstaviteľmi rôznych inštitúcií, ako boli OSN, UNESCO, Európska rada a Európska komisia, boli problémy Rómov prejednané na rôznych medzinárodných komisiách. Takýmto spôsobom sa podarilo zabezpečiť dostatočne vhodné podmienky na úspešnú prácu rómskych organizácií. V roku 1986 sa Medzinárodná únia Rómov stala členom UNICEF.

Obe organizácie, takzvaný „Kongres miestnych a regionálnych orgánov Európy“ ako súčasť Rady Európy a Komisia pre ľudské práva pri Európskom parlamente, sa na svojich zasadnutiach opakovane zaoberali situáciou Rómov. Po tom, ako bola IRU prijatá v roku 1990 do OSCE, ustanovila sa vo Varšave v roku 1994 ako súčasť Konferencie Stála kancelária (prvého kontaktu) pre Sintiov a Rómov.

Tesne po piatom Svetovom kongrese Rómov, ktorý sa konal v Prahe v roku 2000, bolo potrebné IRU vnútorne reformovať, následkom čoho sa vytvorili nové štruktúry. Nasledovalo založenie Rómskeho parlamentu, ktorý odvtedy udáva smer vnútornej a medzinárodnej politiky IRU. Spolu s Parlamentom, ktorý je rozhodujúcim orgánom Únie, bol založený aj nový výkonný orgán v podobe komisie. Bývalý prezident IRU

VEDÚCA ÚLOHA JUHOSLOVANSKÝCH RÓMOV NA MEDZINÁRODNEJ SCÉNE

Živé juhoslovanské Hnutie Rómov sa veľmi rýchlo dostalo do vedúcej úlohy na medzinárodnej scéne. Juhoslovanská delegácia prevzala iniciatívu na prvom Svetovom kongrese Rómov, ktorý sa uskutočnil v Londýne v roku 1971. Zástupcovia ôsmich krajín a účastníci z niekoľkých ostatných krajín, medzi inými dvaja účastníci z východnej Európy (Juhoslávie a Československa). Slobodan Berberski bol zvolený za čestného prezidenta Kongresu a založená bola aj Medzinárodná únia Rómov (vtedy známa pod názvom RIC) a Berberski sa stal prezidentom tejto medzinárodnej rómskej organizácie. Na základe dokumentácie, ktorá pochádza z kongresu, jednou z hlavných úloh novozaloženej organizácie bolo rozširovať príklad Juhoslávie ako štátu s ukázkovým prístupom k Rómom. Dokonca aj vlajka Rómov, ktorá bola prijatá na Kongrese, existovala v dvoch variantoch – oficiálna vlajka, ktorú verejnosť poznala ako modro-zelenú so starou indickou „čakrou“ v strede a druhá, určená pre východoeurópske krajiny, obsahovala aj červenú hviezdu.

Oficiálna podpora juhoslovanského štátu pre Hnutie Rómov bola konštantná a brala na seba rôzne formy. V roku 1974 sa v Chandigarh v Indii odohral prvý Svetový festival cigánskej

kultúry a rómske delegácie na festivale (predovšetkým predstavielia z Juhoslávie) boli prijaté aj premiérkou Indirou Gándhiovou. Stretnutie bolo zorganizované prostredníctvom kontaktov juhoslovanského ministra zahraničia v rámci Hnutia nezúčastnených krajín (v tom čase boli Juhoslávia a India vedúcimi členmi Hnutia nezúčastnených krajín).

Počas prvých fáz rozvoja medzinárodného rómskeho hnutia bola politika Juhoslávie dôležitým faktorom jeho podpory. Juhoslovanská delegácia na prvých troch kongresoch bola podporovaná štátom a bola vždy najpočetnejšia, čo je tiež dôvod, prečo boli tak vysoko zastúpení predstavielia juhoslovanských Rómov na vedúcich pozíciách v organizačnej štruktúre IRU. Na druhom kongrese, ktorý sa odohral v roku 1978 v Ženeve, si IRU zvolilo nové vedenie – Dr. Ján Cibula, emigrant z Československa, bol zvolený za prezidenta a Shaip Yusuf z Juhoslávie bol zvolený za generálneho tajomníka. Na treťom kongrese v roku 1981 bol za prezidenta zvolený Saif Balic, v tom čase člen Ústredného výboru Zväzu juhoslovanských komunistov, a Rajko Djuric, taktiež z Juhoslávie, bol zvolený za generálneho sekretára. Vývrcholenie juhoslovanského vplyvu na medzinárodné rómske hnutie bolo zaznamenané na štvrtom kongrese IRU vo Varšave v roku 1990, keď bol za prezidenta zvolený Rajko Djuric.

III. 5 (Poskytli Elena Marushiakova/Veselin Popov)

Dr. Emil Ščuka bol zvolený za prezidenta tejto komisie, ktorá pozostáva z pätnástich členov. Šiesty a zatiaľ ostatný Svetový kongres Rómov sa konal v talianskom Lanciane v roku 2004. Na tomto kongrese bol zvolený nový prezident Stanislaw Stankiewicz. [Ils. 6, 7]

Aj napriek všetkej snahe o inštitucionalizovanie problémov

Rómovia s takýmto postupom nie vždy súhlasia. Úspech pri naplnení rómskych požiadaviek nebol spomaľovaný iba odporom a neochotou vlád niektorých štátov spolupracovať, ale aj nejednoznačným postojom samotných Rómov k prejednávanej otázke. Vo vnútri rómskej komunity neustále prebieha diskusia o povahe ich

menšinového postavenia. Kým niektoré organizácie podporujú uznanie Rómov za „neteritoriálny“ národ alebo za „nadmárodnú“ menšinu, iné presadzujú uznanie Rómov za národnú alebo etnickú menšinu. Vo svetle budúceho progresu je potrebné nájsť kombináciu národnej a nadnárodnej identity.

POSUN NA VÝCHOD

V západnej Európe vzniklo od roku 1970 množstvo organizácií, ktoré boli financované svojimi členmi a niekedy aj národnými vládami. Tieto organizácie sa zameriavali alebo sa ešte stále zameriavajú na ľudské práva, problémy kultúry a vzdelávania. Vo Francúzsku a Veľkej Británii sa tieto organizácie zameriavali predovšetkým na problémy, ktorým museli čeliť kočujúci Rómovia. Problémy ako nepriateľstvo domácej populácie, nedostatok miest vhodných na utáborovanie, problém vzdelávania. Do dnešného dňa sa týmto organizáciám podarilo urobiť veľký kus práce vo Veľkej Británii, Francúzsku, Nemecku alebo Škandinávii. Napríklad

autochtónni Rómovia boli v roku 1993 v Rakúsku vyhlásení za národnostnú menšinu, vo Fínsku a Nemecku sa tak stalo v roku 1995. Pretože v mnohých krajinách západnej Európy žije pomerne malý počet Rómov, ich politické zastúpenie nebolo dominantnou témou aktivistov.

Na základe organizácie „Únia Rómov & Sintiov“ (založená v roku 1980) sídliacej v Hamburgu vznikli EUROM a krátko na to aj Národný kongres Rómov (RNC). RNC je dnes po IRU druhou najväčšou medzinárodnou organizáciou Rómov, ktorá svoje aktivity zameriava na snahu o uznanie Rómov za európsku menšinu a na prijatie „Rómskej charty“ medzinárodnými organizáciami, čo by položilo základy pre oficiálne prijatie práv Rómov.

V strednej a východnej Európe, okrem už vyššie spomínaných jednotlivých aktivít, bol proces emancipácie Rómov spomalený o vyše dvadsať rokov. Podnietené sociálnopolitickými zmenami v roku 1989 a vychádzajúce z urgentnej potreby populácie pod enormným ekonomickým tlakom, sa vo všetkých krajinách východnej Európy, v ktorých žijú početné rómske komunity, vytvorili regionálne a nadregionálne zväzy. Aj napriek tomu sa ukázalo, že počiatky tohto politického, sociálneho a kultúrneho procesu obnovy nie sú vôbec ľahké, pretože medzi Rómami prichádzalo ku kultúrnym a sociálnym napätiam, ktoré spôsobila heterogenita a časové medzery medzi demokratickými princípmi a tradičnými orgánmi rovnako ako medzi

III. 6

Emil Ščuka (naľavo), ktorý bol na štvrtom medzinárodnom Kongrese Rómov zvolený za generálneho sekretára IRU a za prezidenta na piatom kongrese, sa rozpráva s Estref Abduramanoskim, prezidentom Austrálskej únie Rómov. Praha, júl 2000.

(Acton/Klímová 2001, str. 192)

III. 7

Lybov Demetrova z Ruskej únie Rómov spieva rómsku hymnu pri príležitosti otvorenia piateho Svetového kongresu Rómov v Prahe.

(from Acton / Klímová 2001, p. 171)

politickými a osobnými ambíciami. Proces organizovania Rómov sa navyše stretol s veľkou politickou opozíciou.

V deväťdesiatych rokoch sme zaznamenali rapidný nárast neziskových organizácií, ktoré sa zaoberali monitorovaním dodržiavania ľudských práv, rozvojom bývania, legálnym poradenstvom, vzdelávacími programami, zlepšením zdravia, lobovaním

v médiách, sociálnou pomocou, tréningom mediátorov, prácou s tlačou atď. Financované boli zahraničnými, predovšetkým americkými nadáciami a vedené takmer výlučne nerómami. Tento „cigánsky priemysel“, ako sa často sarkasticky nazýva, sa viackrát ukázal ako problematický vo viacerých smeroch. Opakovane sa spochybňuje celková efektivita vynaložených

finančných prostriedkov aj energie. Ale napríklad zapojenie vplyvných medzinárodných organizácií, ako „Inštitút otvorenej spoločnosti“ a založenie agentúr právnej podpory, predovšetkým „Európske centrum pre práva Rómov“ (ERRC) v Budapešti, pomohli dostať problémy východoeurópskych Rómov na medzinárodné fóra.

POLITICKÁ ÚČASŤ NA NÁRODNEJ A KOMUNÁLNEJ ÚROVNI

Rozpad komunistických režimov neumožnili Rómom iba voľne lobovať za svoju vec doma i v zahraničí, ale nová situácia tak isto poskytla priestor na zapojenie sa do domáceho politického diania. Najprv oslovili sympatizujúce politické strany, na kandidátky ktorých chceli umiestniť svojich politických nominantov, alebo založili svoje vlastné strany, ktoré zase vytvorili aliancie s väčšími politickými stranami s podobnou politickou orientáciou. Takýmto spôsobom sa do parlamentov dostali rómski kandidáti v Rumunsku, Bulharsku, Česku, Slovensku a v Maďarsku. V roku 2004 sa dve maďarské

politicky, antropologička Livia Járóka (z konzervatívnej strany FIDESZ-MPSZ) a expertka na komunikáciu a bývalá žurnalistka Viktória Mohácsi (z liberálnej strany SZDSZ), stali členkami Európskeho parlamentu. Prvý poslanec Európskeho parlamentu s rómskymi koreňmi bol Juan de Dios Ramirez-Heredia, ktorý v roku 1986 založil a bol predsedom španielskej Unión Romaní. V parlamente pôsobil počas krátkeho obdobia roku 1999.

V marci 1990 rómska inteligencia v Československu napríklad zaregistrovala „Rómsku Občiansku Iniciatívu“ (ROI) na Ministerstve vnútra ako politickú stranu Rómov s celonárodným pôsobením. Jej predseda Emil Ščuka sa neskôr stal prezidentom Medzinárodného zväzu Rómov. V júni 1990 ROI išla do parlamentných

voľieb v koalícii s Občianskym fórom a Verejnou opozíciou proti násiliu, rešpektovanými politickými hnutiami, ktoré hrali zásadnú rolu v procese zvrhnutia komunistického režimu. ROI vo voľbách získala štyri kreslá v Českom národnom parlamente a jeden mandát v Slovenskej národnej rade.

V parlamentných voľbách v roku 1992 sa ROI rozhodla viesť kampaň ako samostatná politická strana, avšak vo voľbách dostala iba 0.53 % hlasov. Vzrastajúci počet konfliktov medzi Rómami a väčšinovou spoločnosťou viedli v polovici deväťdesiatych rokov k vytvoreniu novej rómskej politickej strany s názvom Rómska inteligencia za spolunažívanie na Slovensku (RIS). Od roku 1998 sa na Slovensku rómski politici snažia zjednotiť rómske politické strany, ale zatiaľ neboli vyjednávania úspešné.

MAĎARSKO: MIESTNE A NÁRODNÉ ŠTRUKTÚRY PODPORY

V roku 1990 bola v Maďarsku ako inštitucionálny rámec štátu založená Národná a etnická kancelária pre menšiny (NEKH), ktorá mala za cieľ rozvíjať menšinovú politiku a dohliadať na ňu.

Zákon o menšinách z roku 1993 rozšíril práva menšín a umožnil vznik unikátneho systému Autonomie menšín v Maďarsku (MSG), ktorá umožňuje menšinám vytvoriť si svoje vlastné volené orgány, ktoré pracujú v spolupráci rovnako s miestnymi ako aj s národnými vládami. Systém autonómie menšín Rómov ako aj iných menšín bol vytvorený v roku 1995. Každá z takmer 1000 komunálnych rómskych autonómií dostáva od štátu podporu vo výške 2700 EUR. Komunity sú povinné poskytovať miestnu infraštruktúru pre rómske organizácie. Avšak v tomto kontexte sa komunity často sťažujú, že môžu jednať iba v rámci svojich „povinností“. Ďalším závažným problémom systému autonómie menšín je fakt, že až donedávna mohol voliť zástupcov do menšinových rád ktokoľvek, a tak sa odhadovalo, že len približne desať percent z tých, ktorí volili zástupcov do rómskych zastupiteľstiev, bolo Rómov. Po modifikácii

zákona v júni 2005 môžu rómskych zástupcov voliť iba tí voliči, ktorí sa registrujú ako Rómovia v rómskych organizáciách. Ale iba približne tretina Rómov je ochotná sa otvorene identifikovať ako Rómovia a ako mnoho organizácií postupne zistilo, iba časť z nich je ochotná sa registrovať a voliť.

V roku 2002 vláda založila novú Kanceláriu Rómov pod Kanceláriou premiéra, ktorá má koordinovať zákony a nariadenia týkajúce sa Rómov naprieč celou vládou. Vďaka tomu je možné prejednávať špecifické problémy týkajúce sa Rómov na najvyššom politickom stupni. Mnoho povinností NEKH, ktoré sa týkajú sociálnej integrácie Rómov a koordinácie čiastkových zákonov, bolo presunutých na novú Kanceláriu Rómov. Koordinácia návrhov a politiky týkajúcej sa rómskej kultúry a menšinových práv zostala v kompetencii NEKH. Navyše bol ustanovený aj parlamentný komisár pre etnické a národnostné menšiny – ombudsman pre menšiny. Tento inštitút monitoruje implementáciu menšinových práv, vyšetruje sťažnosti a zabezpečuje nápravu porušovania práv národnostných a etnických menšín.

III. 8

V komunálnych voľbách roku 1998 boli rómski politici úspešnejší. Rómski kandidáti figurovali na kandidátkach predovšetkým rómskych strán ROI a RIS a tiež kandidovali aj ako nezávislí, ale objavili sa aj na

kandidačných listinách iných strán. 254 rómskych kandidátov sa uchádzalo o miesta poslancov a sedem kandidátov sa uchádzalo o miesta starostov. Nakoniec bolo zvolených 56 rómskych poslancov a šesť Rómov sa stalo starostami. Snahy o

politické zjednotenie však neboli úspešné. V roku 2002 sa nedohodli na spoločnom postupe do parlamentných volieb, ktoré, rovnako ako ostatné voľby po roku 1990, nepriniesli žiadané výsledky.

SPOLUPRÁCA A VÝZVY S ŇOU SPOJENÉ

Vo všeobecnosti môžeme povedať, že vzhľadom na vysoký počet rómskeho obyvateľstva v krajinách strednej a východnej Európy ich politický vplyv je veľmi malý. Dôvody môžeme hľadať nielen v ignorácii a chýbajúcej finančnej podpore na strane nerómov, ale aj v rôznorodosti rómskej populácie žijúcej v Európe.

Mnohé skupiny sa líšia či už z hľadiska bývania, jazyka (niektoré skupiny používajú rómčinu, iné nie, tí, ktorí ju používajú, hovoria rôznymi dialektovými variáciami rómčiny atď.) a stupňa marginalizácie, asimilácie a integrácie. Tieto faktory ovplyvňujú „romanipen“ („rómske bytie“) – naplnenie a udržiavanie špecifickej kultúry Rómov a z toho plynúceho sebavedomia a sociálneho postavenia v rámci rómskej spoločnosti. Členovia

„tradičných“, „skutočných“ rómskych skupín často nechcú spolupracovať s členmi „asimilovaných“ skupín, ktoré často pokladajú za menejcenné.

Napätie v rámci rómskeho hnutia tiež pramení z rôznorodosti jeho vedúcich predstaviteľov. Táto skupina sa skladá z ľudí, ktorí sú medzi Rómami veľmi váženými osobami, ale často kvôli ich nedostatočnému formálnemu vzdelaniu sú len slabo pripravení pre moderné štruktúry verejnej správy. V poslednom období vyrastá skupina mladých, vzdelaných ľudí, ktorí vstupujú do politického života. Kontrast medzi tradičným a moderným demokratickým vedením spôsobil dramatický nárast počtu rómskych organizácií, ktoré medzi sebou súperia.

Napriek rozdielom v individuálnych organizáciách v niektorých krajinách sa môžu vytvoriť aliancie za účelom aspoň čiastočne koordinovaného postupu. Vyriešenie vnútorných konfliktov je dôležité, pretože predovšetkým jednotlivé organizácie vo

východnej a juhovýchodnej Európe sa vo svojich požiadavkách takmer vôbec nelíšia (uznanie Rómov za etnickú a národnostnú menšinu, finančná podpora nezávislých kultúrnych centier, prezentovanie svojich požiadaviek v médiách a patričné zastúpenie v politických komisiách).

V západnej Európe stoja takzvaní „autochtónni“ (udomácnení) a „alochtonni“ (novo prisťahovaní) Rómovia politicky proti sebe, predovšetkým kvôli rôznemu právnemu postaveniu. V Rakúsku napríklad sú Rómovia, ktorí v krajine žijú už celé storočie, uznaní za menšinu, alochtonni Rómovia na druhej strane takéto postavenie nemajú, bez ohľadu na to, či majú rakúsku národnosť alebo nie. A tak ani nemôžu počítať s podporou a právami prislúchajúcimi etnickým menšinám. Preto sa väčšina rómskych organizácií v Rakúsku, rovnako ako v iných krajinách, zameriava na vnútorné záležitosti skupiny a spolupráca medzi nimi je obmedzená. Existuje niekoľko výnimiek, ako napríklad

PATERNALIZMUS NIE JE POTREBNÝ

Založenie organizácie „Euro-Roma“ v Bulharsku je pozoruhodnou udalosťou v procese emancipácie Rómov. V roku 1998 sa v Sofii stretlo 3386 delegátov z 205 komunálnych rómskych organizácií s cieľom konsolidovať rómske komunity, bez ohľadu na to, ku ktorej skupine prináležia. Organizácia „Euro-Roma“ je financovaná výhradne Rómami, predovšetkým Kalderašmi, a tak dokazuje, že Rómovia nie sú odkázaní na sponzorovanie štátom alebo

(medzi)národnými neziskovými organizáciami. Táto iniciatíva viedla k značnému úspechu rómskych politických strán v komunálnych voľbách v roku 1999. Aj keď tlak zavedených politických strán neustále vzrastal a rómski lídri boli v nasledujúcich rokoch uväzňovaní alebo vyhnaní do exilu, v komunálnych voľbách roku 2003 dosiahli rómske politické strany ešte väčší úspech. 164 Rómov bolo zvolených za členov rôznych mestských rád, značný počet Rómov bol zvolený za starostov mnohých dedín, v ktorých žijú predovšetkým Rómovia. III. 9(Viď Marushiakova/Popov 2005, str. 433-455)

v Hamburgu založený Národný kongres Rómov (RNC) alebo “Romano Centro”

vo Viedni, ktoré poskytujú právne, sociálne a vzdelávacie služby aj pre

novopríchodzích Rómov.

VYHLIADKY DO BUDÚCNOSTI

Vďaka financovaniu rómskych organizácií, celosvetovému lobingu, spolupráci s medzinárodnými organizáciami a vytvoreniu rómskych inštitúcií majú dnes Rómovia vplyv na politický proces na komunálnom, národnom aj medzinárodnom stupni.

Za ostatné roky sa viacero oddelení Rady Európy a Európskej únie zaoberalo problémami Rómov. Výsledkom bolo viacero odporúčaní, ktoré však neboli pretavené na konkrétne aktivity. Spomedzi nich sme zaznamenali dva projekty, ktoré, súdiac podľa ich návrhu a prvých výsledkov, sľubujú zásadný krok k emancipácii Rómov.

V roku 2004 bolo v Štrasburgu založené fórum „European Roma and Travellers Forum” (ERTF). Ako pan-európska asociácia má fórum za cieľ spájať medzinárodné a národné organizácie Rómov a prepájať ich na Európsku komisiu, Radu Európy, OSCE a iné medzinárodné organizácie a orgány. Na stretnutí ERTF v decembri 2005 bol za prezidenta zvolený Rudko Kawczynski, vedúca osobnosť Národného kongresu Rómov. Fórum vytvára národné organizácie, ktoré sú zodpovedné za zaregistrovanie rôznych organizácií, ktoré sa zúčastňujú a majú právo voliť v zhromaždení Fóra v Štrasburgu. V roku 2005, po konferencii, ktorá sa uskutočnila v roku 2003 v Maďarsku, sa deväť východoeurópskych vlád (Bulharska, Chorvátska, Česka, Maďarska,

Macedónskej republiky, Srbska, Rumunska, Slovenska a Čiernej Hory) spolu s medzinárodnými inštitúciami (medzi inými Európskou komisiou, Radou Európy, Svetovou bankou), medzinárodnými neziskovými organizáciami (Inštitút otvorenej spoločnosti) a medzinárodnými rómskymi organizáciami rozhodlo vyhlásiť roky do 2015 „Desaťročím rómskej inklúzie”. Hodnotenie tejto iniciatívy bude dostupné až v nasledujúcich rokoch, avšak už samotný fakt, že rómske desaťročie podporili niekoľké východoeurópske krajiny, a to na vládnej úrovni, rovnako ako aj samotné rómske organizácie, robí z tohto počínu výnimočné podujatie rómskej emancipácie, ktoré má historický význam.

Bibliografia

Acton, Thomas / Klímová, Ilona (2001) *The International Romani Union. An East European answer to West European questions? Shifts in the focus of World Romani Congresses 1971-2000.* In: Guy, Will (ed.) *Between past and future. The Roma of Central and Eastern Europe.* Hatfield: University of Hertfordshire Press, pp. 157-226 | **Hancock, Ian (2002)** *We are the Romani people. Ame sam e Rromane džene.* Hatfield: University of Hertfordshire Press | **Marushiakova, Elena / Popov, Veselin (2005)** *The Roma - a Nation without a State? Historical Background and Contemporary Tendencies.* In: Burszta, Wojciech et al. (eds.) *Nationalism Across the Globe.* Poznan: School of Humanities and Journalism, pp. 433-455 | **Matras Yaron (1998)** *The development of the Romani civil rights movement in Germany 1945-1996.* In: Tebbutt, Susan (ed.) *Sinti and Roma in German-speaking society and literature.* Oxford / Providence: Berghahn, pp. 49-63